

KÉTSZAVAS > VÉGŰ KÖZLÉSEK: ZAMÁRDI TANULSÁGOK

FEHÉR BENCE

KIVONAT: A nagyszentmiklósi-szarvasi írással írt avar kori feliratok kombinatorikus elemzéséből úgy tűnik, általában egyazon nyelven íródtak, öt feliratnál nagyjából sejtjük a mondat felépítését is. Ennek alapján több jelről valószínűsíthető, hogy azoknak a ragozásban volt szerepük: köztük egy jel (>) feltehetőleg tárgyrag.

Az utóbbi évben újabb feliratok kerültek elő a zamárdi avar temetőből, amelyek közül legalább négyenél úgy tűnik, a nagyszentmiklósi jelkészletet használták. Három közülük nagyon rövid közlés, valószínűleg tulajdonosjelzés, de egyen egy kétszavas teljes mondat olvasható. A második szó > végződése megerősíti, hogy tárgyragról lehet szó, az első szó) végződésének is vannak párhuzamai, ez elképzelhető, hogy felszólítás jele, de az utóbbira több más elképzelésünk is lehet: egyelőre nem bizonyos, melyik a helyes, illetve hogy csak egyféle betű szolgált-e a felszólítás jelül, vagy több is.

KULCSSZAVAK: Nagyszentmiklós, tárgyeset, Zamárdi, rovásírás, kombinatorikus elemzés

A nagyszentmiklós-szarvasi típusú rovásírások értelmezésének szempontjából a Kárpát-medencei rovásírásos emlékek corpusának 2018–2020 közti munkálatai és a corpus megjelentetése sajnos elsősorban azzal a negatív tanulsággal zárult, hogy az eddigi megfejtési kísérletek mindenképp módosítandók, mivel a szarvasi tűtartón az oldalsorrend, egyes megfejtési kísérletekhez (pl. Harmat-

táé) képest a szóhatárok, szóköztagolók, Vékony Gábor megfejtési kísérletéhez képest az utolsó, feltételezett betűk hiánya eltérést mutatnak.¹ Ez előtérbe helyezte azt a gondolatot (amely egyébként már régóta nagyon időszerű lett volna), hogy a megfejtést tisztán kombinatorikus úton kell elérni.

Ezt az elvi hozzáállást először Vékony Gábor fejtette ki,² illetve megkísérelte ezen felépíteni saját hipotézisét, de nem teljesen, mivel a kiindulópontja egy Csallány Dezső által feltételezett s általa is elfogadott jelazonosítás volt.³ Így az ő megfejtése mindjárt az első ponton már hangtestet rekonstruált a betűkhöz, s ennek alapján az adott felirat nyelvét is eldöntöttnek vette – bár hozzá kell tegyünk azt a nagyon pozitív különbségtételt, hogy ő volt az első, aki azt is feltételezte, hogy a különböző feliratok szólhatnak különböző nyelven.

Magam részéről helyesebbnek tartom a kiinduló jelazonosítástól teljesen eltekinteni (akár helyes volt a Csallány–Vékony-féle hipotézis, akár nem), és az eddigi írásos corpus⁴ mondatszerkesztését azonosítani – amennyiben ezt lehetővé teszi az, hogy a feliratok egy részének közelítőleges tartalmáról van valami elképzelésünk –, majd ennek alapján egyes jelek grammatikai funkcióját meghatározni. Ezen az úton először (ha egyáltalán ragozó nyelvtípusról van szó) ragokat és töveket tudunk meghatározni, majd a ragokból és egyéb járulékos információkból szerencsés esetben meg tudjuk állapítani a használt nyelvet és csak ezután adni hangértéket. Természetesen ennek a fő akadály az, hogy nagyon kicsi a szövegcorpus: a nagyszentmiklósi kincs, a szarvasi felirat és a többi eddigi felismert hasonló írású felirat külön-külön kb. hatvan jelyni szöveganyagot tartalmaznak, összesen tehát még kétszáz jelet sem. Ezért nagy szerencse kellett volna ahhoz, hogy már ebből teljes körű eredményre jussunk. Egyelőre csak limitált számú releváns következtetés vonható le:⁵

1. Legalábbis a tagolható, szavakra oszló közlések úgy tűnik, alapvetően egyazon nyelven íródtak, mert az átlagos szóhossz mindhárom csoportban ugyanaz; szinte minden jel lehet szóvégi helyzetben.

1 KMRE 081; az eltérések értékeléséhez ld. Fehér 2020, 113–117.

2 Vékony 1985a, 149.; Vékony 1987, 34.

3 Vékony 1987, 37.; Csallány 1967, 49. (Vékony tévesen Csallány 1968, 47. alakban idézi).

4 KMRE 059, 065, 075¹–082, 090–102 (csak a szavakra tagolt szöveget alkotó emlékek).

5 Fehér 2021a.

2. Hat feliratnál⁶ a gyanítható tartalom alapján a mondat felépítése nagyjából meghatározható, s vagylagosan (hiszen a nyelv tipikus szórendje egyelőre ismeretlen), de lehetőség nyílik az alany, állítmány, egyes bővítmények elkülönítésére.

3. Ennek alapján néhány ismétlődő szóvégi jel, jelcsoport esetében valószínűsíthető, hogy ezek különböző ragok, és sejtésünk lehet ezek funkciójára is.

<i>Jel</i>	<i>Előfordulás kólon végén</i>	<i>Előfordulás szó végén</i>	<i>Esetszám</i>	<i>Lehetséges funkció</i>
>	Kiskundorozsma Környe	Nagyszentmiklós 10. Nagyszentmiklós 3–4.	5	Acc. , (S/3, birtok/birtokos??)
	Kaposvár	Szarvas 2., Kaposvár 1,2., Csepel-Háros? Nagyszentmiklós 5.	3–5	eltérő funkciók?
⌚	Szarvas 1. 2. 3. sor		3	határozó , (Acc.??)
⋈ 	Szarvas 4. sor	Szarvas 2. és 4. sor	3	impt.? Voc/Nom.? S/1 birtok?
⌋		Szarvas 1. Nagyszentmiklós 8.	3	impt.? igenév? birtok/birtokos?
∩	Nagyszentmiklós 9–10.	Kaposvár Nagyszentmiklós 9. karc	3	határozó? Voc.? (impt., birtok/birtokos??)
⌋	Nagyszentmiklós 23.	Környe Nagyszentmiklós 8.	3	igei (impt.?), (Nom., birtok/birtokos??)

1. táblázat: Mondattani funkciók nagyszentmiklói típusú feliratokon

A szarvasi felirat ismétlődő -88 végződése főnévi függő eset ragja, feltehetőleg határozó, talán a -41 végződés is; minden bizonnyal függő esetrag a gyakori -60 (>) végződés is, amely elterjedt használata, kétszavas mondatokban

6 KMRE 059, 075¹, 079–081, 094 (= Nagyszentmiklós 8. edény).

előkerülése, a nagyszentmiklósi 8. edényen ígés szerkezet előtti kiemelt szerepe alapján leginkább accusativus lehet⁷ (ld. 1. kép). Mindenképp ragozási jelenség a -,87 és -01-14 végződés is, ezek azonban igei és főnévi ragozáshoz is tartozhatnak (felvetődött imperativusi/optativusi szerepük⁸).

4. Feltűnő, hogy nem sikerült alanyesetre jellemző végződést találni, feltehető, hogy ennek nem volt jellemző ragja, így az alany szerepű szavak végződése erősen eltérő. (Következésképp, indoeurópai nyelv használata nem túl valószínű.)

Nyilván meg lehet próbálni különböző szóba jöhető nyelveken kombinációkat végezni, hátha valamelyik hézagmentes megoldást ad. A másik továbblépési lehetőség: várni újabb feliratokat (illetve aktívan feltárni), és azoknak az adataival bővíteni tudásunkat. Ez utóbbi persze lassú és esetleges, viszont előnye, hogy nem fenyeget azzal, hogy *circulus vitiosus*ba keveredünk, hanem folyamatosan kontrollálja eddigi következtetéseinket. Szerencsés módon, már miközben az elemzés folyt, legalább egy avar közösségről kerültek elő olyan újabb adatok, hogy a nagyszentmiklósi típusú írást használták. Ez a zamárdi avar temető,⁹ amelynek néhány írásra utaló adatát már közölték korábban, de messze nem az összeset.¹⁰ A régebben ismert adatokat 2018-ban vizsgálhattam, ezek közül már a KMRE-ben is megjelent két szíjvég felirata, az egyik¹¹ azonban (ezt már Harmatta János is közölte,¹² csak hibásan) valószínűleg nem a helyi nyelven készült, hanem görög betűs mágikus characterek, a másikon¹³ pedig egy eredeti, inkább tamga- vagy számjegyszerű jelzést kétszer a > betű ír felül, amely az egyik legjobban ismert nagyszentmiklósi jel. Ennek alapján már sejteni lehetett, hogy itt várható nagyszentmiklósi írások újabb felbukkanása, viszont maga a tárgy nem segít a nyelvi értelmezésben, hiszen betűjele minden bizonnyal rövidítés,

7 Fehér 2021a, 150–152.

8 A -01-14 végződés esetében már Róna-Tas András óhajtó módot valószínűsített, és pedig ótörök nyelven: Róna-Tas 1985, 243.

9 Ld. Bárdos–Garam 2009, Bárdos–Garam 2014, Garam 2018.

10 Harmatta 1995, Harmatta 1996, Bárdos–Garam 2009, 165., Garam 2018, 326.

11 KMRE 063.

12 Harmatta 1995, 62–64.; Harmatta 1996.

13 KMRE 067¹.

monogram. 2020-ban lehetőségem volt megvizsgálni a temető összes, a leltári bejegyzés szerint karcoltnak jelölt fémtárgyát,¹⁴ ekkor az eddigi adatokhoz hét újabb feliratos szíjvég csatlakozott, s a hétből jónéhányon több betűs összefüggő szöveg látszott. Az új feliratok közlése 2021-ben történt meg.¹⁵

Két feliratot¹⁶ különböző okokból nem tudok írásrendszerhez kötni (rossz állapota, töredékessége mellett a betűalakok legalábbis furcsák), de van, amellyel tovább juthatunk.

1. Bronz nagyszíjvég, valószínűleg 1973. (?) sír,¹⁷ ltsz. RRM 94.07.27 (2. kép). A hátlapon van több nem szövegszerű jelzés is: doboz-minta (ilyet ismertünk már Zamárdiból¹⁸), harántirányú rovátkolás, és valami nagyon nehezen azonosítható kétvonalas minta is a doboz alatt;¹⁹ keresztben egy sorban, sorvezetők közt három 0,4 cm magas jel, amelyek számjelek vagy betűk is lehetnek, persze nem egyértelmű, milyen irányba olvassuk (3. kép); és végül bal oldalt a végéhez közel függőlegesen három másik jel (0,6–0,8 cm; 4. kép). Noha a jelalakban minél tovább nézem, annál kevésbé vagyok biztos, ez a függőleges jelsor nem lehet számsor, tamga sem, csak betűkre tudom magyarázni, jobbról balra halad, és legalább is nagyjából úgy látom, a nagyszentmiklósi írások jelei közé illik. A két jelsor aligha egykorú: a keresztirányú a kérdéses kétvonalas mintát felülírja, így ez az egész felületnél későbbi. Talán elfogadható elképzelés, hogy két különböző, első és második tulajdonos jelzése lehet, esetleg (bár ez messze nem bizonyos) név.

2. Bronz nagyszíjvég, 151. sír, ltsz. RRM 84.51.3.²⁰ Egyik oldalán keresztirányú sorvezetők közt kisebb karcok vannak, amelyek csoportosíthatók úgy,

14 Németh Péter szíves segítségét és engedélyét ezúton is köszönöm.

15 Fehér 2021b.

16 Fehér 2021b, 240. No. 4., 241. No. 5.

17 A leltári adatok szerint; Bárdos Edith nem közli, Garam 2018, Abb. 184. (a rajzok részletes rajzát adja) az 1873. sírnak tulajdonítja, uott 321. mint 'téves leltári számú' tárgyat említi, amely valószínűleg az 1833. sírhoz tartozik.

18 Ld. KMRE 1071. Garam 2018, 326. mindkettőt „jelenetnek”, vagyis figurális ábrázolásnak tartja, ami véleményem szerint a szó szoros értelmében nem igaz.

19 Garam 2018, Abb. 184. rajzában támadó állatnak ábrázolja, s mivel ilyenre több példa van, Zamárdiból is – a Harmatta által félrepublicált szíjvégen –, ez az értelmezés könnyen lehetséges.

20 Bárdos–Garam 2009, 32. (említve a „rovásjeleket”), Taf. 17,151,2. További említés: Garam 2018, 326. (itt óvatosabban fogalmaz: 'kerbschriftzeichenverdächtig'), Abb. 88., 186.

hogy keresztben haladó 1,2–1,7 cm hosszú betűket adjanak ki (5. kép). Csak-hogy semmiképp nem lehet egyetlen szövegről szó: a jeleket nem ugyanazzal a szerszámmal és bizonyára nem ugyanakkor karcolták. Két jel élesebben, mélyebben van vésvé, és a sekélyebb karcok közül legalább egyet felülírnak. Tehát egy elsődleges karc sorozatról és egy utólagosról beszélhetünk, az utólagos világosabb, nagyobb és határozottabb, két betűt rajzol ki, mindkettő ismert Nagyszentmiklósról, ill. Szarvasról.²¹ Ez persze normális feliratnak rövid,²² és ha valóban betűknek kell tekintenünk, leginkább egy monogram lehet (tulajdonosjelzés?), legfeljebb nagyon rövid szó. Az elsődleges felirat nagyon nehezen értékelhető, talán kétszer ugyanazt az összetett jelet tartalmazza, amely ligatúra vagy tamga lehet. Itt tehát az utólagos szöveg az, amely valamennyire értékelhető, de valószínűleg nem folyamatos szöveg.

3. Bronz nagyszíjvég előlapja, 349. sír, ltsz. RRM 84.184.27.²³ Sajnos a felület képe zavaros, több mély bevágás véletlen sérülés lehet (6. kép). Viszont az előzőhöz hasonló sorvezetők közt van valami, ami inkább szándékos jel: egy sekélyesen vésett vonalcsoport (7. kép), alakja e formában ugyan ismeretlen, de alighanem azonosítható az előző tárgy jobb oldali jelével – csak éppen a hanyag

21 19 13 karakterek; az előbbi Nagyszentmiklósról nem, csak Szarvasról ismert. Ez elvileg azt jelenti, hogy a Szarvas *utáni* megfajtési kísérletek szerint lehetne olvasatot adni; valójában Vékony Gábor a 19 jelet nem értelmezte önálló grafémaként, így csak Róna-Tas András hipotézisét lehet kipróbálni, amely szerint az olvasat DG volna. Ugyanakkor a jel eddig sem volt *hapax legomenon*, a szarvasi tűtartóval lényegében egyszerre publikálta Harmatta János azt a budapesti kisleliratot (KMRE 077), amelyből kiderül, hogy az ábécé integráns része – ld. Harmatta 1985/6, 51. Harmatta értelmezésében azonban a jel két külön graféma részére oszlik (ő a tárgyat csak fotóról ismerte, autopsziás vizsgálattal gyorsan kiderült, hogy ez tévedés), így (türk jellegű) olvasati javaslata nem is járulhat hozzá a jel értelmezéséhez.

22 Bár Nagyszentmiklóson a 11. sz. poháron van kétbetűs felirat, amelyet majdnem mindenki összefüggő szónak próbált kiolvasni: Németh 1971, 16–34. *sej* 'edény', Vékony 1987, 47–48. n. 15. *isiq* 'hevülj föl', Bajcsorov 1989, 119. *es ag(i)* 'emlék-ajándék' (régébbi olvasati kísérleteket itt mellőzök). Róna-Tas András az egyetlen magyarázó, aki visszafogottan a betűk kiolvasására szorítkozik: Róna-Tas 1985, 244. n. 11: S², illetve uo. 245.: „A 11. felirat két betűjével nem lehet sokat kezdeni. A *si-* a régi török nyelvben ‚tör, eltör‘ jelentéssel fordul elő. Részemről e tárgynál is megfontolandónak tartom, hogy a felirat (a nagyszentmiklósi példák közt mindenesetre kivételes módon) számjelzés vagy rövidítés/monogram lenne, s a vonalvezetése is eltérő a többi nagyszentmiklósi edényétől (Göbl szerint is egy az összes többitől eltérő R4 kéz vonása: Göbl–Róna-Tas 1995., Taf. XXIII.)

23 Bárdos–Garam 2009, 56. Taf. 40. (A feliratot nem említik, rajzban sem mutatják be.)

kivitelezés miatt megdőlt –, s ez egy ismert nagyszentmiklósi betű (19). A magában álló jel persze rövidítés; csak azért nem arra gondolok, hogy egyszerűen egy tamga, mert abból indulok ki, hogy a sorvezetők közé a különböző szíjvégeken ugyanolyan típusú jelölés kerül (és még ezen kívül is van egy sorvezető tárgy, amin az írás fajtája nem azonosítható²⁴). Így ezt biztosan nem fogjuk tudni felhasználni az értelmezésben. Azt a gyanúkat viszont mindhárom tárgy megerősíti, hogy Zamárdiban az avarok használták a nagyszentmiklósi típusú írást.

Utolsónak hagytam a legfontosabb feliratot. Préselt bronz nagyszíjvég felső töredéke, 1807. sír, ltsz. RRM 247.1.1807.5.,²⁵ (2,3) × 2,5 × 0,5 cm. Ennek a tárgynak az írott volta egyébként új felfedezés, történetesen a jelzett voltát Bárdos Edith és Garam Éva nem is említik. A hátlapján vannak a különálló jelek keresztben (8–9. kép), de a felszín eléggé nehezzé teszi a tanulmányozását: erős patina borítja, és egy sorozat utólagos keresztirányú karc fedi a jeleket, azonfelül legalább két kerek karc, amelyek jóval felszínesebbek a többinél, ezek is valamiféle utólagos sérülések, bár nehéz elképzelni, milyen eszköz vagy ilyen kerek nyomot. Ráadásul maguk a jelek is hanyagul íródtak, néha kettős vonallal, úgy tűnik, az egyik utólag korrigálja a másikat. Így tehát nagyon nehéz őket azonosítani, de világos, hogy jobbról balra haladva karcolták be, a képen látható, milyen jelek rekonstruálhatók.

← 47 35 (?) 22 (esetleg 13) : 01 41 (esetleg 01 13') 60

Egy biztos, a szegecs alatti tagolójel a szöveget két szóra bontja, s a második betű az egyetlen, amely nem illeszthető könnyen a nagyszentmiklósi-szarvasi típusú rovásírás jelsorába. Ebben azonban nyilvánvaló az utólagos javítás, és legalább két avar fémedényen látható hasonló jel.²⁶ (10. kép.) Az első jel, ám-bár csonkán, meglehetősen biztosan egy nagyszentmiklósi jel; a harmadik a va-

24 1405. sír öntött bronz szíjvége, ld. Fehér 2021b, 240. n. 4. (a felirat rongált bal oldala maradt fenn, betűkre oszlik, de azokat nagyszentmiklósi típusú betűkkel nemigen lehet egyeztetni, viszont a sorvezető nyomai csak a felület jobb szélén vehetők ki, ahol az írás nem maradt fenn).

25 Bárdos–Garam 2014, 54.; Taf. 192,1807,2. (Az írás nélküli oldaláról adnak rajzot.)

26 KMRE 066, 069 (Kiskörös-Vágóhíd, ill. Tihany tér 2. sz. kehely; mindkettő középvarkori).

lószerűbb, egyszerűbb olvasat esetében csak nagyszentmiklósi lehet,²⁷ az utolsó pedig (hacsak nem feltételezzük, hogy elvileg görbülnie kellene a szárnak, csak ezt technikailag nem tudták kivitelezni) csak a nagyszentmiklósi írásra jellemző. A többi jelek a székely (és ennek megfelelően feltehetőleg a jánoshidai) íráshoz is illenek, a nagyszentmiklósihoz is. Annak tehát a második betű kivételével nincs ellenérve, hogy a nagyszentmiklósi típusba soroljuk a feliratot, és az előző példák tanúságát is számításba véve mindenképp ezt tarthatjuk helyes megoldásnak. Mit kezdhetünk a 2. jellel? Vagy egy jelvariánsnak tekintjük, vagy azt a pillanatot figyelhetjük meg, amikor az írásnak egy ritka, eddig még meg nem figyelt grafémája kerül elő.

Noha van két tárgy a temetőből, amelynek írott jelei nem mutatnak világos összefüggést a nagyszentmiklós-szarvasi jelekkel (de a jánoshidaival sem, tehát itt ismeretlen ábécére gyanakodhatunk), a többség alapján bizonyosra vehetjük, hogy a zamárdi közösség rendszerszerűen a nagyszentmiklósi írást használta. Így tehát elvileg négy új feliratról beszélhetünk, amelyeket a nagyszentmiklósi corpushoz csatolhatunk, minimum 13 jellel. Azonban mivel az egyik felirat egybetűs rövidítés, ez mindenképp alkalmatlan az elemzésre, és a nagyon rosszul látható betűket tartalmazó, illetve a kétbetűs felirat is valószínűleg csak egy puszta névfelírás. Utolsó feliratunk azonban mindenképp elemezhető. Noha a tárgy csúnyán csonka, az világos, hogy ez a kezdősor, és oldalt sem hiányozhat róla teljes betű; az egyetlen kérdés, lejjebb volt-e írás a lemezen, de az eddigi tapasztalatok alapján sorokba tördelt írásra nincs példa, így nagyon valószínű, hogy teljes szövegről van szó. Ez esetben egy kétszavas mondatot alkot, amelynek második szava a jól ismert > jel, tehát szerkezetileg teljesen azonos a környei és a két kiskundorozsmai íjcsont feliratával (11. kép). Igaz, hogy funkcionálisan a tárgyak különbözők, hiszen ez nem harci eszköz, hanem ruházati elem felirata, de ettől még elképzelhető több összefüggésben is ugyanaz a típusszöveg: lehetne tulajdonosfelirat, és jókívánság is – az utóbbi esetben az íjakon harci kívánság, itt inkább valamilyen békés természetű –, illetve mágiikus védőszöveg sem zárható ki. A két utóbbi esetben a szerkezet valószínűleg

²⁷ A kevésbé valószínű értelmezés (13) pedig mind a nagyszentmiklósi, mind a jánoshidai írásban elképzelhető.

egy felszólítás+tárgy szerkezetű rövid mondat, amelyhez a > végződés kiválóan illik. Az új szöveg tehát megerősíti eddigi feltételezésünket, hogy a > jel tárgyrag. Ugyanakkor felveti a kérdést, hogy az első szón azonosítható-e felszólításra utaló formai elem, vagy általánosságban bármi igei toldalék.

Természetesen már az eddigi anyagban is voltak egyértelműen igei mondatok, köztük olyanok is, amelyeknek a felszólító volta valószínű. A környei és kiskundorozsmai feliratok mellett ilyen a nagyszentmiklósi 8. tál mondata, ahol a 2–3. szavak (amelyek vsz. figura etymologicát alkotnak) egyike lehet ige – ha felszólítás, akkor valószínűbben a 2., mert ez a rövidebb, és a felszólítások a legtöbb nyelvben inkább rövid igealakok. (A 3–4. edény tárgyesetnek tűnő, > végű rövid karcához viszont nem tartozik ige!) A szarvasi tűtartó 1–3. sorában is valószínű ige-egy ige, de mivel a szórend nem világos, nem tudjuk, hogy a sorok 1. vagy 2. szava az, és az ige módjára, szám-személyére is eltérő megoldások lehetnek. Végül a 4. sorának két rövid szavára is egy lehetőség, hogy rövid felszólítások: Róna-Tas A. így magyarázta, véleménye szerint török nyelvű 3. személyű optativus, ezért a -01-14 betűsört ő -sun hangértékkel oldja fel.²⁸ Ez utóbbi biztosan nem egyezik a többi szóba jöhető alak végződésével, de ez nem akadály a értelmezésnek, hiszen a 3. személyű optativus vagy akár imperativus lényegesen ritkább, mint a 2. személyű, így feltehető, hogy az összes többi ige más igealakban van, s természetesen a ragja is más. Igaz, az sem zárható ki, hogy csak -14 a rag, mert a szarvasi 2. sorban egy ilyen végződés esetleg lehet igei.

Emellett igevégződésenként szóba jöhet a már eddig is gyanított -,87 záró karakter (Szarvas 1. sor, talán a nagyszentmiklósi 8. edény [de itt a hosszabb szó vége, így talán könnyebben igenév, mint felszólítás]), a környei íjcsont és a Nagyszentmiklós 8. valószínűbb igei alakja azonban -81 végződésű (és talán a 23. edényen is, bár itt tárgy úgy tűnik, nincs mellette). Csakhogy a többi, a környeihez hasonló szerkezetű szövegben e helyen más jel áll: a kiskundorozsmai feliraton -y2, az új feliratunkon pedig -22 (vagy -13?), esetleg a -01 karakter is (Kaposvár? Csepel-Háros?), de ez biztosan többféle mondattani funkció is lehet; azonfelül a szarvasi 3. sorban mindenképp egy mindezeketől eltérő karakter

28 Róna-Tas 1985, 243.

gyanítható igei végződésnek (13? 43?). Magában akár a -81, akár a -,87 karakter elfogadható lenne felszólító mód jelének (és egyelőre semmi akadály, hogy a másik karaktert más igei toldaléknak tartsuk); viszont nagyon zavaró, hogy a bizonyosan homológ szerkezetű kiskundorozsmai, illetve zamárdi szöveg azonos elemeinek vége eltérő: -y2, illetve -22 (?).

Ennek az anomáliának egyelőre számos feloldása elképzelhető: 1) nincs kizárva, hogy tévedünk, amikor mindkettőt felszólításnak tartjuk, a szöveg elvi kívánság-tartalma dacára lehet az egyik kijelentő (ez esetben persze több kijelentő végződésünk van, de az nem csoda); 2) nincs kizárva, hogy különböző személyekben van, sőt esetleg, hogy különböző ragozás-típusok vannak, melyekben az adott igealak képzése eltérő; 3) elvileg akár lehet a -81, -22, -y2 fonológiai rokon jel, amelyek más-más hangtani környezetben ugyanazt a ragot adják vissza; és 4) reális lehetőség, ami sajnos nagyon megnehezítené a további előrelépést, hogy a felszólító alak többségében jeltelen, így ilyenkor mi a tövet látjuk. Vékony Gábor a szarvasi tütartó (magyar nyelvű) megfejtésénél ezt a feltételezést fogadta el;²⁹ noha az én értelmezésem ettől eltérő, s a jánoshidai tütartón jellel és raggal ellátott felszólító módot olvasok,³⁰ semmi nem bizonyítja sem azt, hogy a két írástípus azonos nyelvet rögzít, s még ha azonosat is (ez esetben ez magyar volna), természetesen lehetséges, hogy e korban (többségében a VIII. századról beszélünk) még jeltelen és jelölt imperativus egymás mellett élt.

Talán a következő előkerülő felirat majd megoldja a dilemmánkat. Addig be kell érünk annyival: nem kis előrelépés az sem, hogy megerősödött a > betűre mint tárgyagra vonatkozó gyanúnk, és több együttesen sem valószínűtlen elképzelésünk lehet igei végzésekre.

29 Vékony 1985b, 1135.; Vékony 1987, 65. (Ámbár Vékony 1985a, 161. még kijelentő módnak értelmezte; s mindenképpen emellett a mai felszólító jelünk elődjével képzett szavakat is olvasott, uo. 151., 160.)

30 Fehér 2020, 131–132. – csak hogy ez egy másik ábécére vonatkozik, amelynek magyar nyelvű használata mellett ugyane helyen vannak pozitív érveim, de ezek a nagyszentmiklósi írásra értelemszerűen nem vonatkoznak.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bajcsorov 1989.** Сосланбек Я. Байчоров: *Древнетюркские рунические памятники Европы*. Ставрополь, 1984.
- Bárdos–Garam 2009.** Edith Bárdos – Éva Garam: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Zamárdi-Rétiföldek I*. MNM, Budapest, 2009.
- Bárdos–Garam 2014.** Edith Bárdos – Éva Garam: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Zamárdi-Rétiföldek II*. MNM, Budapest, 2014.
- Csallány 1967.** Csallány Dezső: A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratainak megfejtése és történeti háttere. *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* 10. (1967) 31–84.
- Fehér 2020.** Fehér Bence: Legősibb nyelvemlékeink? In: Berta P. – Vizi L. T. (szerk.): *A Magyarságkutató Intézet évkönyve 2019*. MKI, Budapest, 2021. 111–142.
- Fehér 2021a.** Fehér Bence: Gondolatok a nagyszentmiklósi írások megfejthetőségének korlátairól. In: Horváth-Lugossy G. – Vizi L. T. (szerk.): *A Magyarságkutató Intézet évkönyve 2020*. MKI, Budapest, 2021. 139–157.
- Fehér 2021b.** Bence Fehér: Recently identified epigraphic and peri-epigraphic relics from the Avar cemetery of Zamárdi. *Ephemeris Hungarologica* 1. (2021) 2. sz. 237–253. <https://doi.org/10.53644/EH.2021.2.237>
- Garam 2018.** Éva Garam: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Zamárdi-Rétiföldek III*. MNM, Budapest, 2018.
- Göbl–Róna-Tas 1995.** Robert Göbl – András Róna-Tas: *Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szentmiklós. Eine paläographische Dokumentation*. (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 240.) ÖAW, Wien, 1995.
- Harmatta 1985/86.** Harmatta János: A BTM avar rovásírásos feliratai. *Antik Tanulmányok* 32. (1985/86) 46–56.
- Harmatta 1995.** János Harmatta: Sogdian inscriptions on Avar objects. *Acta Orientalia* 48. (1995) 61–65.
- Harmatta 1996.** Harmatta János: A zamárdi avar nagyszíjvég rovásírásos és szogd feliratai. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 12. (1996) 107–112.

- KMRE.** Fehér Bence: *A Kárpát-medencei rovásírásos emlékek gyűjteménye I.* Magyarágkutató Intézet, Budapest, 2020.
- Németh 1971.** Julius Németh: The Runiform Inscriptions from Nagy-Szent-Miklós and the Runiform Scripts of Eastern Europe. *Acta Linguistica* 21. (1971) 1–52.
- Róna-Tas 1985.** Róna-Tas András: A szarvasi tütartó felirata. *Nyelvtudományi Közlemények* 87. (1985) 225–248.
- Vékony 1985a.** Vékony Gábor: Késő-népvándorláskori rovásfeliratok. *Életünk* 22. (1985) 1. sz. 71–84; 2. sz. 147–169.
- Vékony 1985b.** Vékony Gábor: A szarvasi felirat és ami körülötte van. *Életünk* 22. (1985) 12. sz. 1132–1145.
- Vékony 1987.** Vékony Gábor: *Késő-népvándorláskori rovásfeliratok a Kárpát-medencében.* *Életünk Könyvek*, Szombathely, 1987.

K É P E K

III. > 119 > > 1211

Környe 1.

Kiskundorozsma 1.

Kiskundorozsma 2.

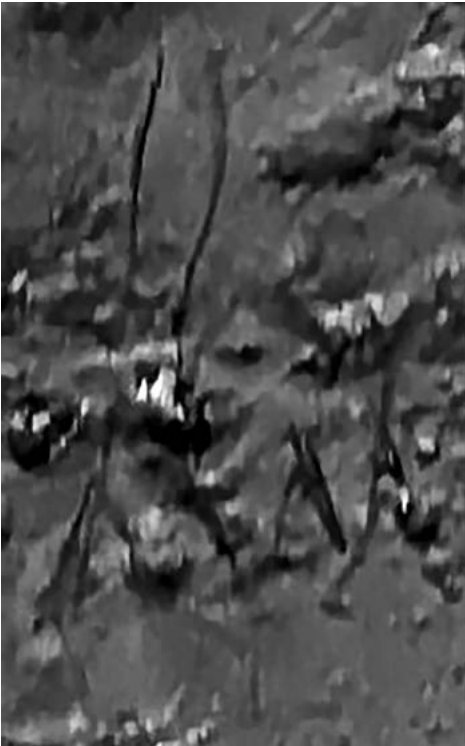
Nagyszentmiklós 8.

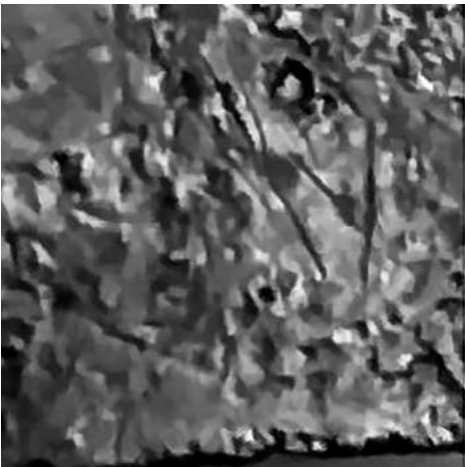
1. kép: > végződés elhelyezkedése a nagyszentmiklói típusú feliratokon
(a szerző rajzai)

2. kép: A RRM 94.07.27. szíjvég felirata (a szerző fényképe és rajza)

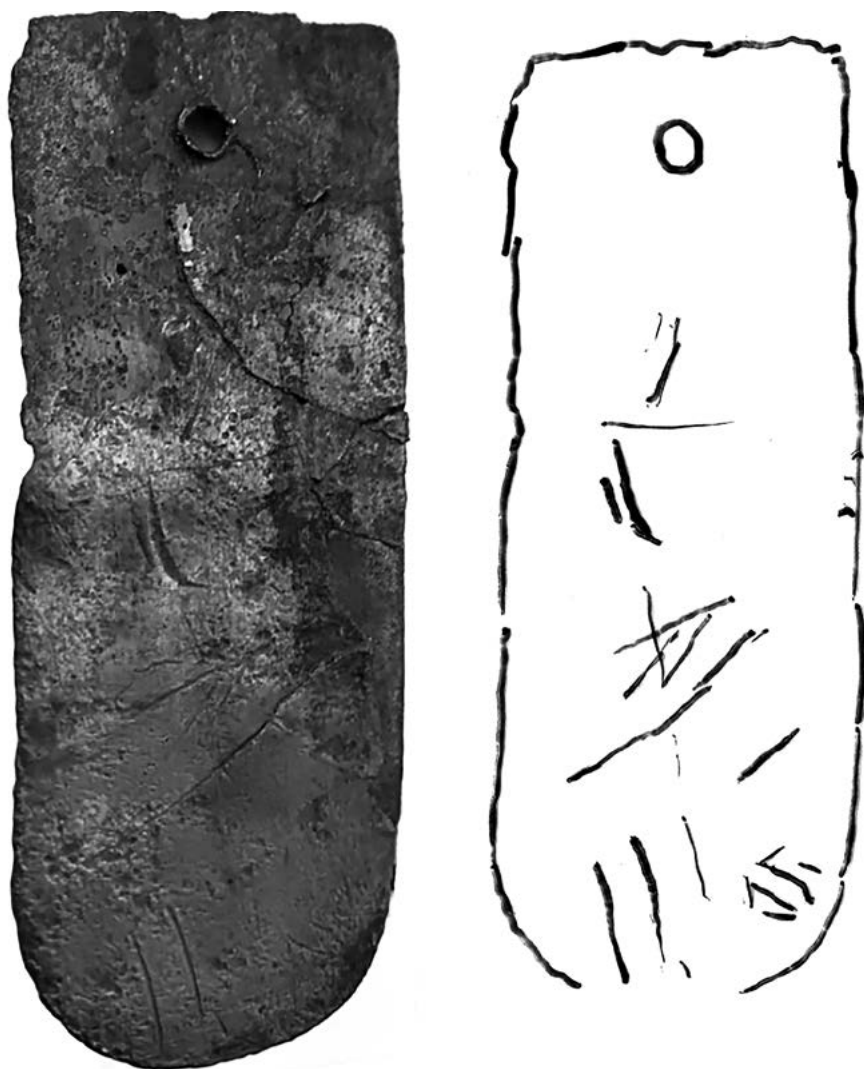
3. kép: Részletkép a RRM 94.07.27. szíjvégről

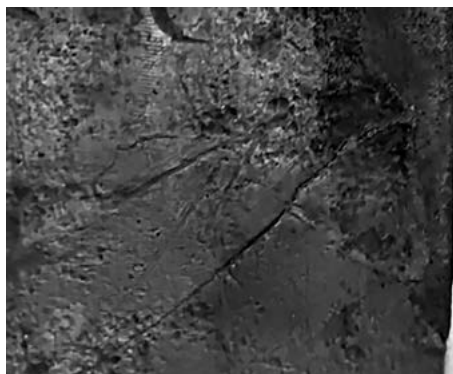
4. kép: Részletkép a RRM 94.07.27. szíjvégről

5. kép: A RRM 84.51.3. szíjvég felirata

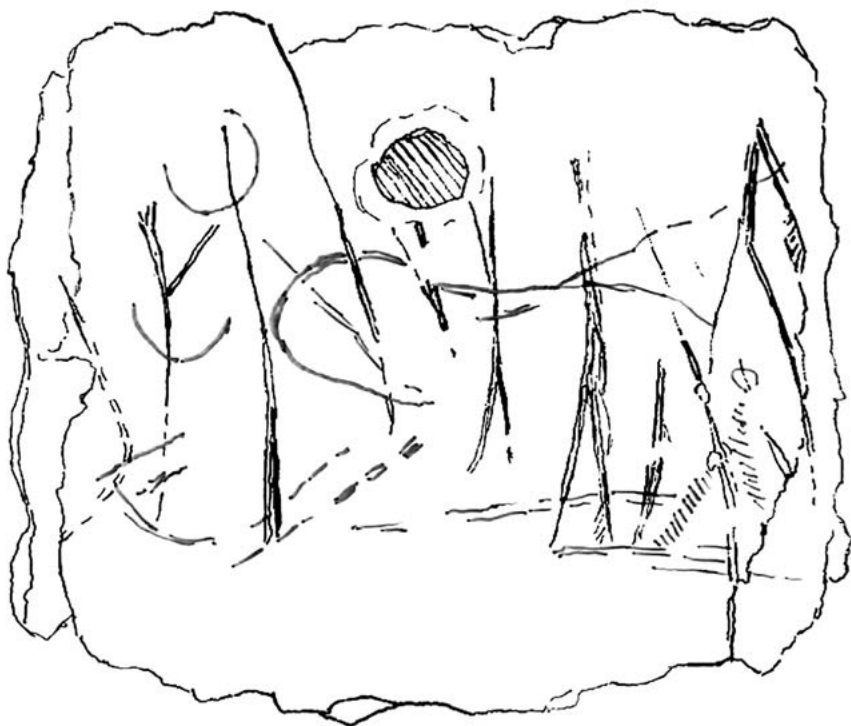
6. kép: A RRM 84.184.27. szíjvég felirata

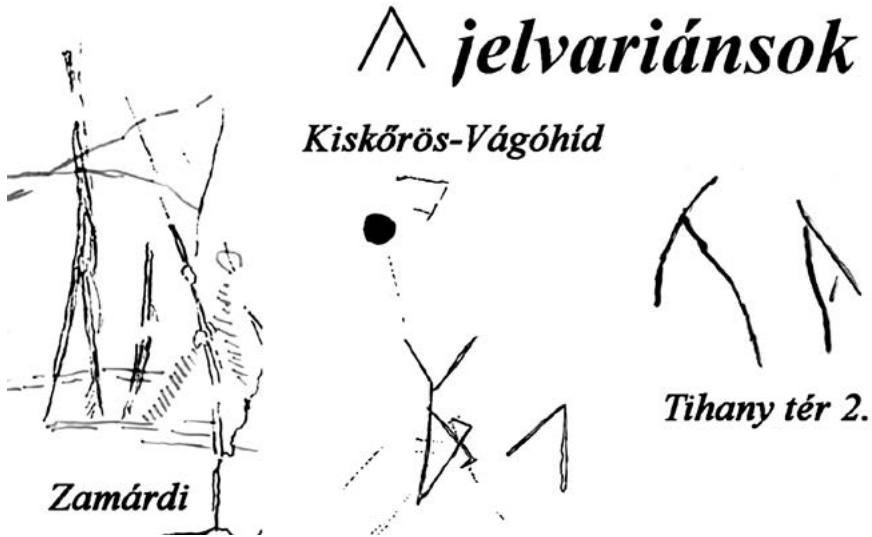
7. kép: Részletkép a RRM 84.184.27. szíjvégről

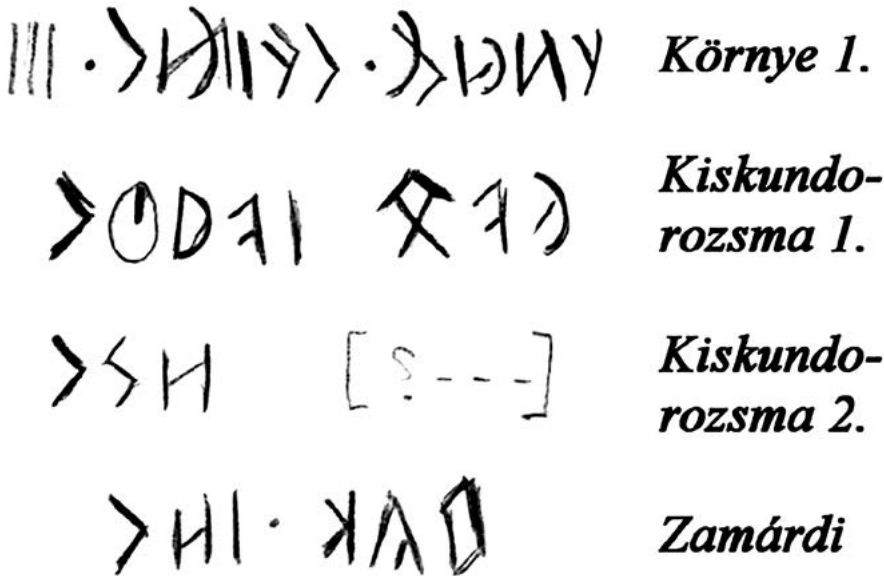
8. kép: A RRM 247.1.1807.5. szíjvégtöredék feliratos oldalának fényképe

9. kép: A RRM 247.1.1807.5. szíjvégtörredék feliratos oldalának rajza

10. kép: A 35 karakter változatai avar kori feliratokon

11. kép: Kétszavas mondatok értelmező rajzai nagyszentmiklósi típusú írással készült feliratokon

(Valamennyi rajz és fotó a szerzőtől származik.)

Two-word > ended entries: lessons from Zamárdi

ABSTRACT: From a combinatorial analysis of the Avar inscriptions written in the Nagyszentmiklós-Szarvas alphabet, it appears that they were generally written in the same language, and in the case of five inscriptions we can roughly guess the structure of the sentence. This suggests that several signs are likely to have played a role in declension: one of them (>) is probably an ending indicating accusative case.

Last year, new inscriptions were found in the Avar cemetery in Zamárdi, at least four of which seem to have used the Nagyszentmiklós set of signs. Three of them are very short, probably owner's markings, but one is a complete sentence of two words. The ending of the second word > confirms that it could be in accusative, and the ending of the first word) has parallels, possibly as a sign of imperative, but there are several other possibilities for the latter: it is not yet certain which is the correct one, or whether only one letter or several letters were used as a sign of imperative.

KEYWORDS: Nagyszentmiklós, accusative, Zamárdi, runiform writing, combinatorial analysis

